

УДК 811.161.2'367.332

Людмила Коваль

м. Вінниця

МІЖРІВНЕВІ СПІВВІДНОШЕННЯ ПРЕДИКАТИВНИХ ФОРМ НА **-НО**, **-ТО** У ФУНКЦІЇ ГОЛОВНОГО КОМПОНЕНТА БЕЗОСОБОВОГО РЕЧЕННЯ

*У статті досліджено специфіку співвідношення формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних параметрів предикативних форм на **-но**, **-то**, що походять від перехідних дієслів доконаного виду, у ролі головного компонента безособового речення; з'ясовано специфіку їхньої міжрівневої кореляції.*

Ключові слова: головний компонент безособового речення, аналітичне дієслово, міжрівнева кореляція, семантико-синтаксична структура речення, предикат результативного стану.

В українській мові досить широко функціонують безособові речення (БР) з головним компонентом (ГК), вираженим предикативними формами на **-но**, **-то**. Такі форми зараховують до підкласу аналітичних дієслів стану [7: 64] і співвідносять із завершальним етапом пасивізації суб'єкта дії двоскладних речень, бо їхній незмінний характер унеможливив виділення того граматичного афікса, який би вказував на особу виконавця [6: 17–18]. Саме це дає підстави кваліфікувати форми на **-но**, **-то** як предикативні форми зі значенням результативного стану, що є наслідком виконаної дії. Їх виокремлено в міжрівневу категорію результата [2: 17–18; 11: 24; 5], яка виявляється у сфері словотвору та синтаксису. Результатив кваліфікують як форми, співвідносні з перехідними дієсловами здебільшого доконаного виду¹. Від перехідних дієслів

¹ Речення, до складу яких входять предикативні форми на **-но**, **-то**, що співвідносяться з неперехідними дієсловами недоконаного та доконано-

недоконаного виду форми на **-но**, **-то** утворюються обмежено, що зумовлено несумісністю їхніх значень².

Предикативні форми на **-но**, **-то** у формально-синтаксичній структурі речення об'єктивують двоелементний ГК БР, що корелює на семантико-синтаксичному рівні з предикатом результативного стану (ПРС) [3: 290].

Мета пропонованої студії — дослідити співвідношення формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних параметрів предикативних форм на **-но**, **-то** у ролі ГК БР, з'ясувати специфіку їхньої міжрівневої кореляції.

Предикат результативного стану як значеннєвий різновид предиката невластне-стану становить трансформ предиката дії та є наслідком дериваційного перетворення двоскладних речень в односкладні, зумовлений змінами в їхній семантико-синтаксичній та формально-синтаксичній структурі. Крім повної формально-синтаксичної нейтралізації суб'єктної синтаксеми, заміна дієслів двоскладних речень предикативними формами на **-но**, **-то** в односкладному реченні спричиняється також до перетворення предикатів дії на предикати результативного стану [6: 18].

На думку деяких російських дослідників, кваліфікаційно-дистинктивну ознаку ПРС становить сема «результативність», адже саме вона «диференціює результативний стан як стан, що походить від дії чи процесу, від органічного стану, як постійної ознаки особи або предмета, властивого йому первинно, органічно» [11: 36]. Українські мовознавці вважають, що результативний стан є наслідком виконання конкретної фізичної дії, спрямованої на об'єкт та «здійснюваної в реальному часі і в реальних просторових координатах, що передбачає застосування знаряддя (чи засобу) для виконання дії або й залучення адресата, на користь чи шкоду якому вона відбувається» [8: 50]. В українській мові такі дії репрезентують дієслова лексико-семантичної групи конкретної фізичної дії, що слугують вихідною базою для предикативних форм на **-но**, **-то**. На семантико-синтаксичному рівні ці форми корелюють із ПРС, а саме означають стан довкілля, предмета та істоти, що є результатом виконання конкретної фізичної дії.

Залежно від значення носія результативного стану розмежовано три типи кореляцій двоелементного ГК БР, експлікованого предикативними формами на **-но**, **-то**, із ПРС:

1) двоелементний ГК БР ↔ ПРС довкілля: *Вздвж доріжки було щедро насаджено квітів: флокси, жоржини, нічні красуні й троянди* (Вал. Шевчук); *Землю нашу на руїну* (Вал. Шевчук);

2) двоелементний ГК БР ↔ ПРС предмета: *Крім того, побито нового-новісінького віника* (Остап Вишня); *Шелестить корона високого дерева, золотий стовбур обито теплом, крапає золота смола* (Вал. Шевчук).

го виду, не належать до парадигми синтаксичних конструкцій пасивного стану. Вони перебувають поза становими відношеннями з активними особовими конструкціями [3: 245].

² Предикативні форми на **-но**, **-то**, похідні від перехідних дієслів недоконаного виду, «вживаються переважно в розмовному мовленні та в усній народній творчості, указуючи на повторюваність дії в минулому» [3: 291].

3) двоелементний ГК БР ↔ ПРС істоти: *Рябий лежить у хаті і нікуди не виходить, кажуть, що його поранено в ногу* (О. Слісаренко); *І Лорна показала свою долону, на якій гелевою ручкою було написано: INFERNO* (Л. Дереш).

Співвідношення ГК БР, експлікованого предикативними формами на -но, -то, із ПРС довкілля репрезентують два різновиди, розмежовані за видом цього довкілля — природного і рукотворного:

1) двоелементний ГК БР ↔ ПРС натурфактного середовища: *Завіяно дороги, біле сонце деренчить*;

2) двоелементний ГК БР ↔ ПРС артефактного середовища: *На по двір'ї скошено траву*.

Перший різновид кореляції має вузький значенневий діапазон. Його реалізують предикативні форми, похідні від дієслів конкретної фізичної дії, що спрямована на зміну зовнішнього вигляду певного фрагмента ландшафту, напр., гори (*Йому привиділася висока гора з пишним палацом на вершині, гору ту опоясано кількома пасами терняку, по ній кільканадцять ловчих ям, насипано вали, вирито рови й обплетено всю колючим дротом* (Вал. Шевчук), вигону (*А там на вигоні — розбито табір, що його називають в селі «колонація»* (Остап Вишня) тощо. Предикативні форми на -но, -то як виразники двоелементного ГК БР пов'язані з ПРС локативно обмеженого довкілля, що маніфестують стани, які виникають унаслідок дії як природних сил, так і дій людини.

ПРС, які означають стан, що є результатом попередньої дії природних сил, — це маргінальні семантико-синтаксичні кореляти двоелементного ГК БР. Їх об'єктивують предикативні форми, похідні тільки від метафоризованих дієслів конкретної фізичної дії: *Поле заволочено дощами* (І. Жиленко); *Небо розквітало неквапно, наче стягнуто було з нього мережану заслону* (Вал. Шевчук).

Репрезентативніший другий різновид, тобто кореляція двоелементного ГК БР із ПРС локативно обмеженого натурфактного середовища, який визначає стан, що постає внаслідок втручань людини, дій, спрямованих на об'єкт. Зокрема, тут маємо співвідношення із предикативними синтаксемами, що маркують стан довкілля як результат діяльності людини щодо створення (*Звичайні собі хатки густо згромаджено по під Вавилонськими горами* (Василь Земляк); *Нарешті зведено міст, що поєднує обидва береги* («Вінниччина», №99, 25.12.2013); *По ній було висипано насип і прокладено через Кам'янку новий, удвічі вищий від попереднього, міст* (Л. Дереш), зміни (*З полів вивезено весь урожай* (Г. Тютюнник) або руйнації (*Там, на узвишші, під глодовими кущами було знищено дві їхні «хати»* (В. Шкляр) певних реалій у ньому. ПРС натурфактного середовища зі значенням його зміни репрезентують стани, що є результатом діяльності людини, «пов'язаної з життям суспільства (сільськогосподарськими, виробничими, соціально-економічними процесами)» [4].

Преференційність кореляції двоелементного ГК БР, вираженого предикативною формою на -но, -то, із ПРС артефактного середовища

зумовлена на денотативному рівні: на відміну від природного довкілля, рукотворному середовищу властивий ширший спектр дій, що породжують певний результативний стан. Здебільшого це дії, пов'язані з діяльністю людини, спрямованою на забезпечення її життєдіяльності, комфорту або, навпаки, дискомфорту. Кінцевим результатом таких дій є стани, пов'язані зі створенням чого-небудь, зміною зовнішнього вигляду чого-небудь, повною або частковою руйнацією об'єкта в артефактному середовищі. Мовним експлікатором названих станів є предикативні форми на **-но**, **-то**, яким у семантико-синтаксичному ярусі речення відповідають ПРС локативно обмеженого артефактного середовища.

За функційним спрямуванням діяльності людини, що зумовлює певний результативний стан, цей семантичний різновид ПРС поділено на:

1) ПРС, які передають стан, пов'язаний із створенням певних об'єктів в артефактному середовищі: *А за кілька днів було викопано криницю й у сусідському дворі* (М. Рябий);

2) ПРС, що означають стан артефактного середовища, пов'язаний зі зміною об'єктів у ньому: *...через Галині походеньки все в домі запущено* (Вал. Шевчук);

3) ПРС, які окреслюють стан, що визначає руйнування артефактного середовища: *Тоді й було спалено наше село* (А. Подолинний).

Найуживанішим з-поміж трьох названих значенневих різновидів ПРС є предикат, що називає стан артефактного середовища, пов'язаний зі зміною об'єктів у ньому. Цей стан є наслідком діяльності людини, спрямованої здебільшого на зміну її суспільно-побутової сфери. Зокрема, спостережені співвідношення предикативних форм на **-но**, **-то** в ролі двоелементного ГК БР із предикатними синтаксемами, що визначають стани, породжені діяльністю людини щодо обігріву (*У будинку було натоплено і тепло, як у вусі* (Василь Земляк); *...а от чорний ворон не забарився — саме тоді підспів до комина хати, в якій сьогодні найраніше було протоплено* (В. Шкляр), прибирання (*У дворі було охайно підметено* (Вал. Шевчук); *Прибрано і гарно в хаті, як завжди* (В. Шевчук), ремонту (*Шкільний двір було захаращено витягнутими партами й столами* (Вал. Шевчук), реорганізації (*Тоді й було винесено на веранду стіл і замовлено в палітурні кілька обшитих шкірою зошитів* (Вал. Шевчук) рукотворних середовищ.

Однаковість дій, спрямованих на створення або пошкодження об'єктів, детермінує вузькість діапазону кореляцій ГК БР, експлікованого предикативними формами на **-но**, **-то**, з ПРС, які означають стани, що з'являються внаслідок активної діяльності людини щодо перетворення артефактного середовища у зв'язку зі створенням чи пошкодженням певних реалій у ньому.

ПРС, що виражає стан, спричинений деструктивною діяльністю людини, реалізують предикативні форми на **-но**, **-то**, похідні від дієслів зі значенням ліквідації, руйнування об'єкта та дієслів із семантикою

пошкодження об'єкта³ [14: 7]. Предикативні форми на **-но, -то**, вихідними для яких слугують дієслова зі значенням ліквідації, руйнування об'єкта, вербалізують ГК БР, семантико-синтаксичним корелятом якого є ПРС, що виражає стан, який постав унаслідок руйнації артефактного навкільця, напр.: *Спалено село аж по саму річку...* (О. Довженко); *Полтаву зруйновано страшенно* (Остап Вишня); *Корсунь наш рідний спалено!* (А. Кашенко). Морфологічно такий предикат виражений словформами *зламано, знищено, зрізано, зруйновано, розбито, розвалено, розтрощено* тощо.

В українській мові обмежена кореляція ГК БР, вираженого предикативними формами на **-но, -то**, із ПРС, який виражає стан, пов'язаний із наявністю чого-небудь, що з'явилося внаслідок попередньої цілеспрямованої діяльності людини в рукотворному середовищі. Дериваційну основу для цих предикативних форм становлять дієслова зі значенням «будувати, зводити які-небудь споруди (*будувати, зводити, конструювати, прокладати, творити* тощо)» [4].

ГК БР, співвідносний із ПРС, носієм якого є предмет, реалізують предикативні форми на **-но, -то**, похідні від усіх трьох лексико-семантичних груп дієслів конкретної фізичної дії — дієслів створення, дієслів зміни та дієслів руйнації об'єкта. Домінує кореляція такого ГК з предикатною синтаксею, що визначає стан, який констатує зміну предмета, спричинену конкретною фізичною дією людини або сил природи. Ця дія може бути пов'язана з упорядкуванням чого-небудь (*Нарешті дорогу на Вишневій заасфальтовано* («Вінницька газета», №99, 25.12.2013), очищенням (*Перед тим інструмент ретельно простерилізовано* (Л. Яременко), наповненням (*Ішла з сіткою, яку було напхано пакунками...* (Л. Дереш); *У зв'язку з реформами робочий графік підприємства ущільнено*), якісними змінами (*Цього року всі навчально-методичні комплекси оновлено*), змінами у функціонуванні (*З учораšnjого дня магазин зачинено*), ремонтом (*Минулого року фрески собору реставровано*), локалізацією (*По білому полі скатерки було розкладено найліпші тарілки з їхнього столітнього сервізу* (Вал. Шевчук); *Він сидів біля столу, на якому розгорнуто велетенську книгу, й читав Євангелію* (Вал. Шевчук).

Кореляція двоелементного ГК БР, експлікованого предикативними формами на **-но, -то**, із ПРС, який означає стан предмета, породжений дією природних реалій, не типова для української мови. Тут представлені предикати, значення результативного стану яких пов'язане зі зміною освітлення або кольору предмета, пор.: *Каструлю було залито вечірнім сьйвом у малинових півтонах* (Л. Дереш); *Береги відтак безлюдно світили, а на кущах з того боку річки було вже запалено по кілька ясножовтих, фосфоричних під цим сонцем листків* (Вал. Шевчук),

³ Дієслівні предикати руйнування за ознакою результату деструкції А. Ожоган диференціює на предикати припинення існування об'єкта (повна ліквідація) та предикати пошкодження об'єкта (часткове псування) [14: 7].

Значно вужча амплітуда кореляції двоелементного ГК БР, вираженого предикативними формами на **-но**, **-то**, із ПРС, що передає стан, який є результатом попередньої діяльності, спрямованої на створення предмета. Такі предикативні форми похідні від дієслів ЛСГ створення об'єкта. Попри те, що дієслова цієї ЛСГ об'єднує «категорійно-лексична сема, що визначає мету дії «створити / створювати об'єкт» [13: 21], їх диференціюють «семи, які означають об'єкт, створюваний у результаті тієї чи іншої дії як кінцевий результат; спосіб створення; інструмент, що застосовується при створенні того чи іншого об'єкта; матеріал, з якого або на якому створюється об'єкт; локальна характеристика дії; повторюваність основної дії» [Там само]. Семантична неоднорідність дієслів, що становлять вихідну базу для предикативних форм на **-но**, **-то**, детермінує значеннєве розгалуження ПРС. Вони передають стан, що є результатом попередньої діяльності людини, спрямованої на створення предмета внаслідок майстрування, рукоділля, вишивання тощо (...*тепер він дуже шкодував не так за самою шапкою, як за чорним шликком, на котрому було вишито два слова дівочою рукою: «Вертайсь росою»* (В. Шкляр); *Хлівчик зачинався розхитаними дверцятами, в яких було вирізано отвір у формі серця* (Вал. Шевчук), приготування страв (*Його зварено з першого весняного молока* (Василь Земляк), створення різноманітних типів записів (*Цей текст було записано на аудіоплівку влітку 2006 року під час сеансу монодрами, проведеної для мене колегою-психологом* (М. Матіос).

Кореляція предикативних форм на **-но**, **-то** у функції двоелементного ГК БК із ПРС, який репрезентує стан предмета, що є наслідком руйнівної дії істоти, посідає крайнє периферійне місце, напр.: *...замок із дверей було зірвано* (В. Шкляр); *Хату спалено, а старого Деміда нещадно побито* (О. Довженко). Семантичну функцію суб'єкта деструктивного впливу можуть виконувати не лише особи, але й «явища природи, стихійні лиха, технічні засоби та інші різноманітні артефакти чи натурфакти» [14: 7], проте це буває зрідка (*Буревієм пошкодило лінію електропередач*).

В українській мові виразно домінує кореляція двоелементного ГК БР із ПРС, носієм якого є істота. Цей предикат репрезентує предикат результативного внутрішнього стану істоти та предикат результативного зовнішнього стану істоти.

Предикат результативного внутрішнього стану істоти (здебільшого людини) обмежено виконує роль семантико-синтаксичного корелята двоелементного ГК БР, маніфестованого предикативними формами на **-но**, **-то**. Його представляють предикати результативного фізичного стану, предикати результативного інтелектуального стану та предикати результативного психоемоційного стану.

Корпус предикатів результативного фізичного стану формують предикатні синтаксеми, які виражають стан, що є наслідком дії, спрямованої на знищення істоти, та дії, що спричинює пошкодження істоти.

Перший тип предикатних синтаксем означає стани повної деструкції, «які не залежать від свого носія, оскільки виникають поза його волею чи бажанням і зумовлені впливом зовнішньої щодо носія сили» [14: 6]. В українській мові такий стан передають предикативні форми *вбито*, *заколото*, *застрелено*, *отруєно*, *повішено*, *розстріляно*, що походять від акціональних дієслів зі значенням загибелі істоти, напр.: *Не на війні його вбито* (Остап Вишня); *А чого б вони приїжджали до нас, якби знали, що Веремія розстріляно?* (В. Шкляр). Другий тип предикатних синтаксем передає стан часткової деструкції тканин або органів тіла істоти, яких вона зазнала внаслідок удару, поранення, опіку тощо. Його виражають предикативні форми *вражено*, *знівечено*, *обпалено*, *прибито*, *побито*, *подряпано*, *покусано*, *поранено*, *посічено*, *потовчено*, *скалічено*, *травмовано*, *уражено* та ін., об'єднані спільною диференційною семою «діставати травму», напр.: — *Та радий устати, — ледве переводячи дух, сказав лісник, — коли ж мене прибито* (В. Шевчук); *Його побито* камінням.

Предикат результативного інтелектуального стану істоти як семантико-синтаксичний корелят двоелементного ГК БР означає інтелектуальний стан людини, що є наслідком її попередньої розумової діяльності⁴, насамперед тієї, що пов'язана зі сприйняттям, порівнянням, аналізом, узагальненням, тобто спричиненої умотивованою, контрольованою суб'єктом, результативною інтелектуальною діяльністю людини (*Виявлено й поодинокі вживання вставлень ситуативного типу, які містять звернення до читача або пояснення до оформлення умовних позначень в основному реченні* (І. Завальнюк); *Спостережено, що деякі із синтаксичних конструкцій характерні для кількох жанрів різних жанрових груп* (І. Завальнюк), пам'яттю (*Давно забуто, що є життя, є світ і є ти* (В. Симоненко), уявою (*Яких тільки прокльонів не вигадано у Вавилоні на один цей випадок* (Василь Земляк); рішенням (*Вирішено було, що він все зробить найкраще* (І. Вільде). Характерно, що носієм результативного інтелектуального стану може бути як конкретна особа (*Все забуто*), так і узагальнений образ — велика кількість людей (*Адже підмічено, що і найветхіші з вавилонян рідко помирають у живих* (Василь Земляк) або людство взагалі (*Моральні істини осмислено у віках*).

ПРС, що передають психоемоційний стан особи, якого вона набула внаслідок дій іншої людини (людей), природних сил або певних соціально-економічних, побутових, виробничих, політичних чинників, охоплюють предикати позитивного психоемоційного стану, зокрема зі значенням рефлексії (*Сто дзеркал спрямовано на мене, в самоту мою і німому* (В. Стус), закоханості (*Ота не дуже гарна на інші очі дівчина стала*

⁴ Для аналізу значеннєвої структури предикатів результативного стану використано класифікацію ментальних предикатів Н. Магас, яка за специфікою розумової діяльності виокремила 13 типів цих предикатів — предикати «із семантикою віри, розуміння, судження, уяви, пам'яті, надії, припущення, оцінки, ментального ставлення, процесу мислення, ментального стану, інтелектуальної діяльності та рішення» [12: 14].

для нього найближчою і найвродливішою — **вмикнуто** було те, що **безпечно** діє в усі часи й епохи (Вал. Шевчук), зібраності, готовності до дії (...**зібрано** сили, яких, здавалося, вже немає (Ірина Вільде), та предикати негативного психоемоційного стану людини, які виражають переляк (**Зашугано** цю совкову дурену (М. Матіос), безкомплексність (**Часом мені здається, що в нього розмито** деякі комплекси (О. Забужко), сум (**Радість змінено** на сум (Вал. Шевчук), неадекватність (**Башку знесено капітально** (І. Карпа) та ін.

Предикат результативного зовнішнього стану істоти як семантико-синтаксичний корелят двоелементного ГК БР, на противагу предикату результативного внутрішнього стану істоти, має широкий функційно-семантичний потенціал, який репрезентують власне-екзистенційні (*Галину помічено ще здалеку* (Вал. Шевчук), посесивні (*У бібліотеці отримано нові книги*) та локативні (*Військову техніку передислоковано до іншої частини*) стани істоти, спричинені попередніми активними діями людини або природних сил як вияви її буття⁵. Основними є власне-екзистенційні предикати, на вираженні яких спеціалізуються предикативні форми на **-но, -то**, похідні від дієслів існування трьох семантичних підгруп: 1) власне-буттєвих дієслів (із семантикою існування без будь-яких додаткових характеристик), 2) дієслів існування з додатковими (якісними, кількісними, темпоральними та оцінними) характеристиками, 3) дієслів існування як процесу самовиявлення і сприймання [10: 6].

ПРС, експліковані формами на зразок *виконано, вирішено, вчинено, зроблено, зреалізовано, розв'язано* тощо, вихідною базою для яких слугують власне-буттєві дієслова, констатують спричинений активними попередніми діями людини стан буття, носієм якого може бути як окрема людина, так і певний соціум: *Проблему розв'язано успішно* (В. Шевчук); *Її прохання було виконано* (В. Шевчук); *зроблено...для нього абсолютно все* (В. Шевчук); *Так само вчинено із Портянком*. Семантика цього значеннєвого різновиду ПРС досить розгалужена. Вони передають стани, досягнуті внаслідок передувальних дій людини щодо:

1) надання певного чину, соціального статусу, титулу тощо: *Їх уже nobілітовано* (В. Шкляр);

2) укладання домовленості: *Так було складено ультиматум* (О. Забужко);

3) установлення соціально сприятливого стану, розв'язання проблеми: *За що нам щастя таке уділено* (В. Шевчук); *Обговорено нагальні питання* (Вал. Шевчук); *Задоволено усі їхні проблеми* (Вал. Шевчук); *Дилему розв'язано спільними зусиллями* (Вал. Шевчук);

4) прощення: *Сестру пробачено* (М. Матіос); *Забуто всі гріхи* (І. Жиленко); *Невже його пробачено* (М. Матіос); *Примирено їх було вчора* (Вал. Шевчук);

⁵ У нашій студії ПРС буття істоти схарактеризовано на засадах класифікації предикатів буття Л. Лонської [10: 6–12].

- 5) покарання: *За що ж **покарано** нестерпно* (І. Жиленко);
- 6) дозволу: ***Дозволено** цензурою для колективного співу двом, трьом і більше співакам* (В. Стус);
- 7) установлення певної заборони: *А стороннім вхід **заборонено*** (І. Карпа);
- 8) налагодження зв'язків: *Зв'язок **обірвано** давно* (М. Матіос); ***Позбавлено** його тепла* (Вал. Шевчук); *Зауваження **враховано**...* (Вал. Шевчук); ***Перекрито** всі канали зв'язку* (М. Матіос); *Коли вже мене **поклика-**но на це діло, то де дітися* (М. Матіос);
- 9) дестабілізації ситуації, спричинення безладу: ***Украдено** в тому колгоспі сторожа* (Остап Вишня);
- 10) привертання уваги: ***Привернуто** увагу до неї вчора* (Вал. Шевчук).

Широка значеннева структура властива також ПРС, експлікованим предикативними формами на -но, -то, словотвірною базою для яких слугують дієслова зі значеннями самовиявлення і сприймання. Семантична неоднорідність цих предикатів детермінує п'ять їхніх кореляцій з двоелементним ГК БР у межах таких семем:

1) результативний стан самовиявлення: *Ішов стрімко й **упевнено**, довжелезне волосся віялося за ним, наче кінська грива, обличчя **виставлено** вперед, а очі й не дивляться* (Л. Дереш); ***Зреалізовано** мрії, та не всі, тому йому було тужно* (Вал. Шевчук); *Марно **витрачено** час; такий її настрої часто кінчався сльозами...* (Вал. Шевчук);

2) результативний стан самовиявлення через зорове сприймання: ***Було видно**, як рукою вона витирає лице* (Л. Дереш); *Мене **було розпізнано** здалеку* (М. Матіос);

3) результативний стан самовиявлення через слухове сприймання: *Чутко **нашорошено** вуха* (М. Матіос);

4) результативний стан самовиявлення через вербальне сприймання: *У напівсонного офіціанта **замовлено** філіжанку кави* (І. Роздобудько); *Більшість питань **було обговорено** з Галею* (Вал. Шевчук);

5) результативний стан самовиявлення через сприймання дотиком: ***Пороблено** все своїми руками* (Вал. Шевчук); ***Заціпнуто** комірці сорочки* (М. Матіос).

У ролі семантико-синтаксичного корелята двоелементного ГК БР зрідка представлені ПРС, експліковані предикативними формами на -но, -то, що є дериватами дієслів існування з додатковими характеристиками: якісними (***Перемогу відвойовано*** (Вал. Шевчук), кількісними (***Задіяно** було багато кого* (Вал. Шевчук), темпоральними (***Скільки років прожито**, а розуму все одно немає*).

Отже, для української мови характерне симетричне співвідношення формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних параметрів двоелементного ГК БР, вираженого предикативними формами на -но, -то, що походять від перехідних дієслів доконаного виду. Семантико-синтаксичним відповідником такого ГК слугує ПРС, що становить значенневий різновид предикатів невластне-стану, бо утворений унаслідок трансформації предиката дії.

Носієм стану як результату виконаної дії є довкілля, предмет та істота.

Основною є кореляція двоелементного ГК БР із ПРС, носієм якого є істоти. Її репрезентують співвідношення із численними значеннєвими різновидами предикатів фізичного стану, предикатів інтелектуального стану та предикатів психоемоційного стану як семантичними типами предикатів результативного внутрішнього стану істоти та предикатами екзистенційного стану в ролі предикатів результативного зовнішнього стану істоти.

Співвідношення двоелементного ГК БР із ПРС, носієм якого є предмет, представляють кореляції із предикатами, що виражають екзистенційний стан предмета як наслідок попередньої діяльності людини або впливу природних сил щодо його створення, зміни чи руйнації.

Периферійним семантико-синтаксичним корелятом двоелементного ГК БР, вираженого предикативними формами на **-но**, **-то**, є ПРС, носієм якого є довкілля. Цей предикат репрезентований ПРС натурфактного довкілля та ПРС артефактного довкілля. Семантика ПРС довкілля ґрунтується на семантиці предикатів дії, що виражають створення чого-небудь або його деструкцію.

1. Акмалова Ф.Ш. Семантическая и формально-структурная репрезентация категории «состояние» (на материале английского, немецкого и русского языков) [Текст] : дисс. ...канд. филол. наук : 10.02.19 / Акмалова Фариды Шамильевна. — Ижевск, 2005. — 224 с.
2. Вихованець І.Р. Морфологічні категорії? Словотвірні? Чи граматичні міжрівневі? [Текст] / І.Р. Вихованець // Актуальні проблеми українського словотвору. — Ів.-Франківськ : Плай, 2002. — С. 13 — 18.
3. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови : Академ. граматики української мови [Текст] / Іван Вихованець, Катерина Городенська. — К.: Унів. вид-во "Пультсари", 2004. — 400 с.
4. Гмиря Л. Семантична структура двовалентних дієслівних предикатів конкретної фізичної дії, спрямованої на об'єкт [Електронний ресурс] / Л. Гмиря // Режим доступу // <http://libruniv.usb.md/publicatie/nrf/autor-nrf/Lyudmila%20GMYRYA%20.pdf>
5. Голоцукова Ю. Категорія результату в українській мові [Електронний ресурс] / Ю. Голоцукова // Режим доступу // <http://litmisto.org.ua/?p=19729>
6. Городенська К.Г. Параметри семантико-синтаксичної структури елементарних однокладних речень [Текст] / К.Г. Городенська // 36. наук. праць Полтав. держ. пед. ун-ту ім. В.Г. Короленка. Серія : Філологічні науки. — Полтава, 2001. — Вип. 4 (18). — С. 17–23.
7. Городенська К. Аналітичні дієслова на тлі традиційних дієслівних форм // [Текст] / К. Городенська // Актуальні проблеми синтаксису : сучасний стан і перспективи дослідження : програма, матеріали та тези доповідей Всеукр. наук. конф., присвяченої 100-річчю від дня народження професора І.І. Слинька / Відп. за випуск Н.В. Гуйванюк. — Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. — С. 64–65.
8. Грипас О.Ю. Словникове трактування дієслова як презентанта семантико-структурної ситуації // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики та лексикології української мови : 36. наук. пр. — К. : НПУ, 2005. — Вип. 1. — С. 49–54.
9. Калько М. Аспектуальність: категоризація, класифікація і репрезентація в сучасній українській літературній мові : монографія [Текст] / М. Калько — Черкаси : Видавець Чабаненко Ю., 2008. — 384 с.

10. Лонська Л.І. Структурно-семантичні особливості буттєвих речень в українській мові [Текст] : автореф. ...канд. філол. наук : 10.02.01 "Українська мова" / Л.І. Лонська. — К., 2001. — 19 с.
11. Лубенцова Т.В. Способы выражения интенсивно-результативного состояния в немецком языке [Текст] : дисс. ...канд. філол. наук : 10.02.04 / Лубенцова Татьяна Викторовна. — Архангельск, 2005. — 190 с.
12. Магас Н.М. Семантика та структурні типи речень з ментальними предикатами [Текст] : автореф. дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 "Українська мова" / Н.М. Магас. — Ів.-Франківськ, 2010. — 20 с.
13. Овчиннікова І.І. Лексико-семантична класифікація дієслів конкретної фізичної дії з семантикою створення об'єкта в українській мові [Текст] : автореф. ...канд. філол. наук : 10.02.02 "Українська мова" / І.І. Овчиннікова. — К., 1993. — 23 с.
14. Ожоган А.В. Семантика і валентна структура предикатів руйнування в німецькій та українській мовах [Текст] : автореф. ...канд. філол. наук : 10.02.17 "Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство" / А.В. Ожоган. — Львів, 2010. — 24 с.

Статтю отримано 11.02.2014.

Ludmyla Koval

Vinytsya

INTERLEVEL CORRELATIONS OF PREDICATIVE FORMS BY -NO, -TO IN FUNCTION OF MAIN COMPONENT OF THE IMPERSONAL SENTENCE

In the article have researched the specificity of interlevel value of formal-syntactic and semantic-syntactic parameters of predicative forms by -no, -to, which derived from transitive perfect verbs, as the main component of impersonal sentences; have studied out the specificity of their interlevel correlation.

Key words: main component of impersonal sentence, analytical verb, interlevel correlation, semantic-syntactic sentence's structure, predicate of resultive voice.

Мовна мозаїка

ПРИБУВ З ДЕБАЛЬЦЕВА ЧИ ДЕБАЛЬЦЕВОГО?

За яким типом — прикметниковим чи іменниковим — потрібно відмінювати назви населених пунктів (міст, селищ, сіл) на -е, утворені колись від російських прізвищ із суфіксами присвійних прикметників -ов, -ев? Ідеться про назви на зразок *Синельникове, Дебальцеве, Докучаєве, Єнакієве* та ін. У додатках до деяких тлумачних (див.: Великий тлумачний словник сучасної української мови (Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К. ; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2005) та орфографічних словників (див.: Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики (Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К. ; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2003) їх пропонують відмінювати як прикметники середнього роду на -е, за винятком назви *Докучаєве*. Зважаючи на те, що ці назви населених пунктів ми не пов'язуємо тепер з російськими прізвищами присвійного характеру, маємо підстави відмінювати їх як іменники II відміни середнього роду з основою на твердий приголосний, пор.:

Н. в.	<i>Синельникове</i>	<i>Дебальцеве</i>	О. в.	<i>Синельниковом</i>	<i>Дебальцевом</i>
Р. в.	<i>Синельникова</i>	<i>Дебальцева</i>	М. в. (у)	<i>Синельникові</i>	<i>Дебальцеві</i>
Д. в.	<i>Синельникову</i>	<i>Дебальцеву</i>		(по) <i>Синельникову</i>	<i>Дебальцеву</i>
З. в.	<i>Синельникове</i>	<i>Дебальцеве</i>	Кл. в.	<i>Синельникове</i>	<i>Дебальцеве</i>

Катерина Городенська